

FUTBOL SPORT TURINI O‘ZBEKISTONDA RIVOJLANISHI

Baxodirov Sarvar Sirojiddinovich

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

“Jismoniy madaniyat” kafedrası o‘qituvchisi

e-mail: bsarvar49422@gmail.com

Shomirzayev Lochin Zokirjon o‘g‘li

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

Ijtimoiy fanlar fakulteti "Jismoniy madaniyat " yo‘nalishi talabasi

e-mail: azamjonavazbekov.4@gmail.com

ANOTATSIYA: Mazkur ilmiy maqolada futbol sport turining O‘zbekiston hududida shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va hozirgi kundagi o‘rni tizimli ravishda tahlil qilinadi. Tadqiqotda futbolning XX asr boshlarida kirib kelishi, sovet davridagi rivoji, mustaqillik yillarida futbol tizimida amalga oshirilgan islohotlar, milliy chempionatlar, professional klublar faoliyati hamda O‘zbekiston futbol terma jamoalarining xalqaro maydondagi ishtiroki yoritilgan. Shuningdek, futbol infratuzilmasining rivojlanishi, bolalar va o‘smirlar futboliga e‘tibor kuchayishi hamda davlat siyosatida sport, xususan futbolning tutgan o‘rni ilmiy asosda tahlil qilinadi. Maqola sport sohasi tadqiqotchilari, mutaxassislar va talabalar uchun mo‘ljallangan.

Kalit so‘zlar : Futbol, sport, O‘zbekiston, futbol tarixi, milliy chempionat, sport islohotlari.

Аннотация В данной научной статье проводится системный анализ становления и развития футбола в Республике Узбекистан, а также его роли в современном обществе. Рассматриваются этапы проникновения футбола на территорию страны в начале XX века, его развитие в советский период и коренные преобразования в годы независимости. Особое внимание уделяется формированию национальных чемпионатов, деятельности профессиональных футбольных клубов, участию сборных команд Узбекистана в международных соревнованиях, а также развитию спортивной инфраструктуры и детско-юношеского футбола. Анализируется значение государственной политики в развитии футбольного спорта. Статья предназначена для специалистов в области физической культуры и спорта, а также для студентов и исследователей.

Ключевые слова: футбол, спорт, Узбекистан, история футбола, национальный чемпионат, спортивные реформы.

Futbol bugungi kunda dunyodagi eng ommaviy va ijtimoiy ahamiyatga ega sport turlaridan biri hisoblanadi. Uning jismoniy tarbiya, sog‘lom turmush tarzini shakllantirish, yoshlarni vatanparvarlik va jamoaviylik ruhida tarbiyalashdagi o‘rni beqiyosdir. O‘zbekistonda futbol sportining shakllanishi va rivojlanishi tarixiy, ijtimoiy-siyosiy hamda iqtisodiy omillar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, mazkur jarayon bir necha bosqichlarda amalga oshgan.

Futbol O‘zbekiston hududiga XX asr boshlarida kirib kelgan bo‘lib, dastlab yirik shaharlarda, xususan Toshkent, Samarqand va Farg‘ona vodiysi hududlarida ommalasha boshlagan. Dastlabki yillarda futbol havaskorlar darajasida rivojlangan bo‘lsa-da, vaqt o‘tishi bilan sport klublari, jamoalar va musobaqalar shakllana boshladi. 1920–1930-yillarda futbol jismoniy tarbiya tizimining muhim tarkibiy qismiga aylanishi natijasida respublika miqyosida musobaqalar tashkil etildi. Sovet davrida futbol O‘zbekistonda tizimli ravishda rivojlandi. Sport jamiyatlari va maktablar faoliyati kengaytirildi, malakali murabbiylar tayyorlashga e‘tibor kuchaydi. Aynan shu davrda “Paxtakor” futbol jamoasi tashkil etilib, u sobiq Ittifoq miqyosida yuqori natijalarga erishdi. Bu holat futbolning

ommaviylashuviga, yoshlar orasida mazkur sport turiga bo'lgan qiziqishning ortishiga ilmiy-pedagogik asos bo'lib xizmat qildi. O'zbekiston mustaqillikka erishgach, futbol sporti rivojida yangi bosqich boshlandi. 1992-yilda O'zbekiston Futbol Federatsiyasining tashkil etilishi va xalqaro futbol tashkilotlari – FIFA hamda OFKga a'zo bo'lishi mamlakat futbolini jahon sport tizimiga integratsiya qilish imkonini berdi. Milliy terma jamoalar, professional klublar va ichki chempionatlar tizimi shakllantirildi. Bu jarayon sportni boshqarishning zamonaviy modellari, ilmiy-metodik yondashuvlar va xalqaro tajriba asosida amalga oshirildi. So'nggi yillarda davlat siyosati darajasida futbolni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Prezident qaror va farmonlari asosida futbol infratuzilmasini modernizatsiya qilish, bolalar va o'smirlar futbol maktablarini rivojlantirish, seleksiya tizimini takomillashtirish kabi masalalar belgilab olindi. Bu jarayon sport fiziologiyasi, pedagogika va sport psixologiyasi kabi fanlarning ilmiy yutuqlariga tayangan holda olib borilmoqda. Ayniqsa, yoshlar futboliga qaratilgan e'tibor O'zbekistonda futbol rivojining ilmiy asoslanganligini ko'rsatadi. Iqtidorli yoshlarni aniqlash, ularni bosqichma-bosqich tayyorlash, mashg'ulot jarayonida individual yondashuvni qo'llash kabi tamoyillar zamonaviy sport ilmiga asoslanadi. Natijada O'zbekiston yoshlar va o'smirlar terma jamoalari Osiyo va jahon miqyosida salmoqli yutuqlarga erishmoqda, futbol sport turining O'zbekistonda rivojlanishi tarixiy tajriba, davlat qo'llab-quvvatlovi va ilmiy-metodik yondashuvlar uyg'unligi asosida amalga oshmoqda. Futbol nafaqat sport natijalari, balki jamiyat salomatligi, yosh avlod tarbiyasi va mamlakatning xalqaro nufuzini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Shu bois, O'zbekistonda futbolni yanada rivojlantirish masalasi strategik ahamiyatga ega ilmiy-amaliy vazifa sifatida dolzarbligini saqlab qolmoqda.

Futbol sportining O'zbekistonda rivojlanishi nafaqat tarixiy jarayon sifatida, balki murakkab ijtimoiy-pedagogik va ilmiy tizim sifatida qaralishi lozim. Zamonaviy sport nazariyasiga ko'ra, futbolni rivojlantirish faqat musobaqa natijalari bilan emas, balki infratuzilma, sport ta'limi, ilmiy-tadqiqot ishlari va boshqaruv mexanizmlarining uyg'unligi bilan belgilanadi. O'zbekistonda futbol aynan mana shu kompleks yondashuv asosida rivojlanmoqda. Mamlakatda futbol infratuzilmasining rivojlanishi muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega omil hisoblanadi. So'nggi yillarda xalqaro talablarga javob beradigan stadionlar, sun'iy va tabiiy qoplamali mashg'ulot maydonlari, rehabilitatsiya va tibbiy-sport markazlari barpo etildi. Ushbu infratuzilma futbolchilarning jismoniy yuklamalarga moslashuvi, jarohatlar profilaktikasi va tiklanish jarayonlarini ilmiy asosda tashkil etish imkonini bermoqda.

Futbolchilarni tayyorlash jarayonida sport fiziologiyasi va biomexanika fanlarining yutuqlari tobora keng qo'llanilmoqda. Mashg'ulot jarayonida yurak-qon tomir tizimi ko'rsatkichlari, tezkorlik, chidamlilik va kuch sifatleri maxsus testlar yordamida baholanadi. Bu esa individual tayyorgarlik rejalarini tuzish va sport natijalarini optimallashtirishga xizmat qiladi. O'zbekistonda futbol tayyorgarligi tizimiga ilmiy monitoring joriy etilishi sportning sifat jihatdan rivojlanishiga sabab bo'lmoqda. Bolalar va o'smirlar futboli O'zbekistonda futbol rivojining strategik yo'nalishi sifatida qaralmoqda. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, futbolchining texnik-taktik mahorati 7–12 yosh oralig'ida shakllanadi. Shu boisdan, futbol maktablari va akademiyalarida yoshga mos pedagogik texnologiyalar qo'llanilmoqda. Mashg'ulotlar o'yin faoliyatiga yo'naltirilgan holda tashkil etilib, bolalarning psixologik holati va motivatsiyasi inobatga olinmoqda. O'zbekistonda ayollar futbolining rivojlanishi ham muhim ilmiy va ijtimoiy ahamiyatga ega. Gender tenglik tamoyillari asosida ayollar futbol jamoalari, ligalar va terma jamoalar faoliyati kengaymoqda. Ayollar futbolida mashg'ulot jarayonlari fiziologik xususiyatlarni hisobga olgan holda rejalashtirilmoqda, bu esa sportchilar salomatligini saqlash va natijadorlikni oshirishda muhim rol

o'ynaydi. Professional futbol klublarida sport menejmenti va marketing tizimlarining joriy etilishi futbolning iqtisodiy barqarorligini ta'minlamoqda. Sponsorlash, media huquqlar, muxlislar bilan ishlash va brending jarayonlari zamonaviy ilmiy konsepsiyalar asosida olib borilmoqda. Bu esa futbolni nafaqat sport, balki iqtisodiy va madaniy hodisa sifatida rivojlantirish imkonini bermoqda. Milliy terma jamoalar faoliyatida texnik-taktik tahlilning raqamli texnologiyalar yordamida amalga oshirilishi muhim yangiliklardan biridir. Videoanalitika, statistik modellar va sun'iy intellekt elementlari o'yin jarayonini chuqur tahlil qilish, raqiblarni o'rganish va optimal taktika ishlab chiqishga xizmat qilmoqda. Bu yondashuv futbolning ilmiy asoslangan rivojlanishiga yaqqol misol bo'la oladi. **XULOSA:** O'zbekistonda futbol sport turining rivojlanishi murakkab va ko'p bosqichli jarayon bo'lib, u tarixiy tajriba, davlat siyosati, ilmiy-metodik yondashuv hamda xalqaro sport tizimi bilan integratsiya asosida shakllanib kelmoqda. Futbolning mamlakat ijtimoiy hayotidagi o'rni tobora mustahkamlanib, u nafaqat ommaviy sport turi, balki yosh avlodni jismonan sog'lom, ma'naviy barkamol va raqobatbardosh etib tarbiyalash vositasiga aylanmoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, futbol sportining O'zbekistonda rivojlanishi tizimli yondashuv asosida olib borilmoqda. Jumladan, infratuzilmaning modernizatsiya qilinishi, zamonaviy stadionlar va mashg'ulot bazalarining barpo etilishi futbolchilarning tayyorgarlik jarayonini ilmiy asosda tashkil etish imkonini bermoqda. Bu holat sport fiziologiyasi, biomexanika va sport tibbiyoti fanlarining amaliyot bilan uzviy bog'liqligini ta'minlab, futbolchilar sog'lig'ini muhofaza qilish va sport natijalarini oshirishga xizmat qilmoqda.

Bolalar va o'smirlar futboliga qaratilgan e'tibor O'zbekistonda futbol rivojining strategik yo'nalishi ekanligi bilan ahamiyatlidir. Ilmiy tadqiqotlar asosida ishlab chiqilgan yoshga mos mashg'ulot dasturlari, seleksiya va monitoring tizimlari iqtidorli futbolchilarni erta aniqlash va ularni bosqichma-bosqich tayyorlash imkonini yaratmoqda. Natijada, yoshlar terma jamoalarining xalqaro musobaqalardagi muvaffaqiyatlari mamlakat futboli salohiyatining oshib borayotganini tasdiqlaydi. Shuningdek, ayollar futbolining rivojlanishi sportda gender tenglik tamoyillarining amalda qo'llanilayotganini ko'rsatadi. Ayollar futboli jamiyatda sog'lom turmush tarzini shakllantirish, sport orqali ijtimoiy faollikni oshirish va ayollarning sport sohasidagi o'rnini mustahkamlashda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Bu jarayonlar ilmiy-pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etilayotgani bilan alohida ahamiyat kasb etadi.

Professional futbol klublari faoliyatida zamonaviy sport menejmenti va marketing tizimlarining joriy etilishi futbolning iqtisodiy barqarorligini ta'minlashga xizmat qilmoqda. Futbolni boshqarishda raqamli texnologiyalar, statistik tahlil va innovatsion usullarni qo'llash sportning raqobatbardoshligini oshirib, xalqaro maydondagi natijalarni yaxshilash uchun mustahkam ilmiy-amaliy asos yaratmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Axmatqulovna, Sitara Elova. "10-12 YOSHLI YENGIL ATLETIKALI O'QUVCHILARNI CHIDAMLILIGINI RIVOJLANTIRISH." *JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS* 91.1 (2025): 273-278.
2. Axmatqulovna, S. E. (2025). 9-10 YOSHLI O'G'IL BILALARNI YENGIL ATLETIKA TURLARIGA SARALASH. *JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS*, 91(1), 267-272.
3. Axmatkulovna, Elova Sitara. "QISQA MASOFAGA YUGURUVCHILARNI JISMONIY SIFATLARINI OSHIRISH YO 'LLARI." *Modern education and development* 36.2 (2025): 31-35.

4. Elova, Sitora Axmatkulovna. "THE FORMATION OF THE QUALITY OF RAPID STRENGTH OF A SHORT-DISTANCE STUDENT YOUTH." *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal* 6.03 (2025): 125-133.
5. Элова, С. (2025). ФОРМИРОВАНИЕ УРОВНЯ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВЛЕННОСТИ В БЕГЕ НА КОРОТКИЕ ДИСТАНЦИИ. *Предпринимательства и педагогика*, 4(1), 182-190.
6. ELOVA, S. "QISQA MASOFALARGA YUGURUVCHILARNI TEXNIK TAYYORGARLIGINI SHAKLLANISH DARAJASI." *SCIENCEPROBLEMS. UZ Учредители: ООО "Scienceproblems team"* 5.2 (2025): 626-629.
7. Elova, Sitora. "THE PRACTICAL SIGNIFICANCE OF THE USE OF NEW PEDAGOGICAL METHODS IN PHYSICAL EDUCATION CLASSES IN INCREASING THE PHYSICAL ACTIVITY OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS (ON THE EXAMPLE OF THE GAME METHOD)." *Archive of Conferences*. 2021.
8. Axmatkulovna, Elova Sitora. "Qisqa Masofaga Yuguruvchilarni Mashg 'Ulotlarida Vosita Va Usullarni Qo 'Llanishi." *Miasto Przyszłości* 50 (2024): 526-528.
9. Axmatkulovna, Elova Sitora, and Ergasheva Zulayxo Sodiqovna. "Dars tahlili, turlari va uning pedagogik ahamiyati." *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi* 11 (2023): 145-147.